89 Het democratische bruggenhoofd

3
HET DEMOCRATISCHE BRUGGENHOOFD

Europa is de natuurlijke bondgenoot van Amerika. Het deelt dezelfde waarden en in wezen het zelfde religieuze erfgoed; Het is toegewijd aan de democratische beginselen en is de oorspronkelijke thuisbasis van de grote meerderheid van de Amerikanen. In de poging om voormalige staten te integreren in een gemeenschappelijke supranationale economische en uiteindelijk politieke Europese Unie wijst ook de weg naar grotere vormen van een post-nationale organisatie, buiten de enge visioenen en destructieve hartstochten, die aan het vroegere nationalisme zijn karakter gaf. Het is nu al de meest multilaterale georganiseerde regio in de wereld (zie tabel op pagina 90). Een succesvol functionerende politieke unie geeft ongeveer 400 miljoen mensen in een democratisch onderkomen, dat een levensstandaard heeft die vergelijkbaar is met die van de Verenigde Staten. Zo'n Europa zal onvermijdelijk een wereldmacht worden. Bovendien dient Europa ook als een springplank naar de geleidelijke uitbreiding van de democratie tot diep in Euro-Azië. Europa's oostwaartse uitbreiding zou de overwinning van de democratie in de jaren negentig consolideren. Op politiek en economisch niveau beantwoordt het in wezen aan de Europese beschaving - het voormalige Romeinse christelijke Europa - dat werd bepaald door het gemeenschappelijke westerse christelijke erfgoed van Europa.

90 Het Grote Schaakbord

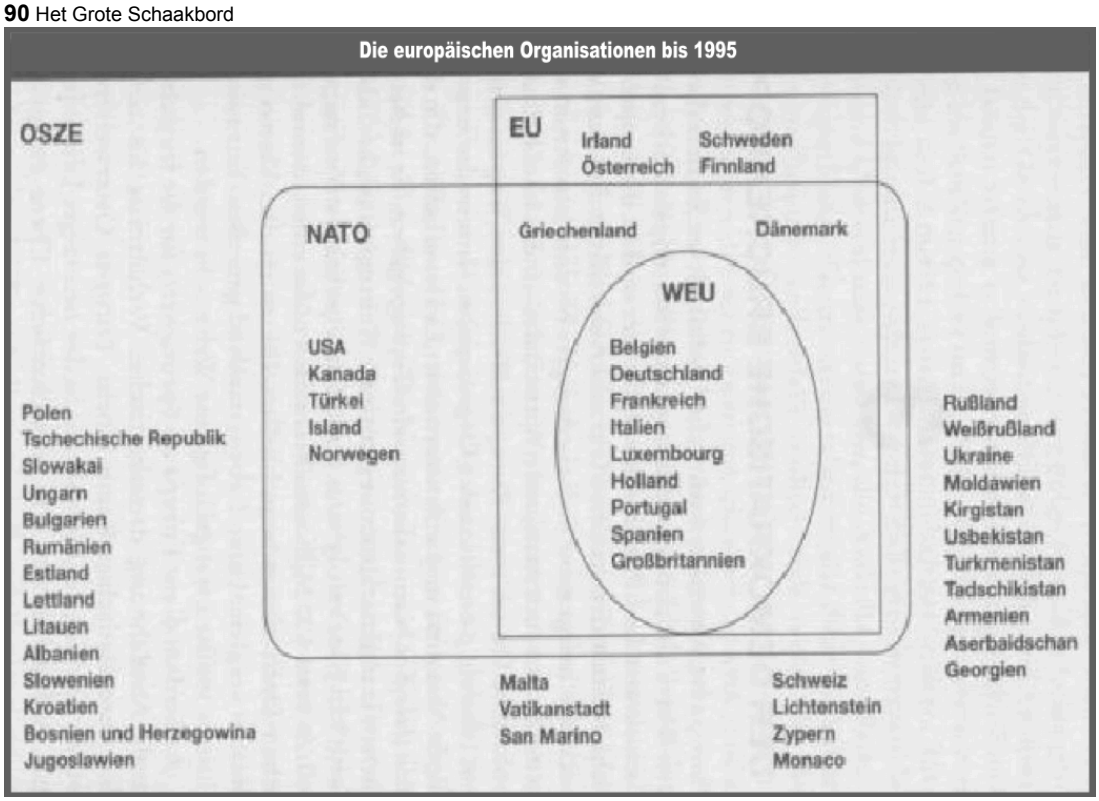

91 Het democratische bruggenhoofd

Zo'n Europa is er ooit eerder geweest, en wel voor het tijdperk van grote staten en de daaropvolgende verdeling van het continent in een Amerikaans en in een Sovjet-gedomineerde helft. Zo'n groter Europa zou als een magneet naar staten kunnen fungeren die ten oosten liggen en met de Oekraïne, Wit-Rusland en Rusland een netwerk van relaties kunnen opbouwen, ze bewegen tot steeds nauwere samenwerking en ze tegelijk overhalen naar de zelfde gemeenschappelijke democratische beginselen. Ten slotte zou een dergelijk Europa zelfs een hoeksteen onder Amerikaanse leiding kunnen worden in een grotere Euro-Aziatische structuur voor veiligheid en samenwerking. Boven alles, is Europa het essentiële geopolitieke bruggenhoofd voor Amerika op het Euro-Aziatische continent. De Oude Wereld is voor de Verenigde Staten van immens geostrategisch belang. In tegenstelling tot de banden met Japan, verankert het Atlantisch Bondgenootschap de politieke invloed en militaire macht van Amerika onmiddellijk op het Euro-Aziatische vasteland. In de huidige stand van zaken in de Amerikaanse-Europese betrekkingen, omdat de verbonden Europese landen nog steeds sterk afhankelijk zijn van het veiligheidsschild van de USA, verbreedt bij iedere uitbreiding van de Europese invloed automatisch de invloedssfeer van de VS. Omgekeerd zou zonder deze nauwe transatlantische banden de Amerikaanse hegemonie in Eurazië snel vervlogen zijn. Haar controle over de Atlantische Oceaan en de mogelijkheid om invloed en macht dieper in Euro-Azië uit te oefenen zou dan zeer beperkt zijn. Het probleem is echter dat er geen zuiver Europees Europa bestaat.

92 Het Grote Schaakbord

Het is een visie, een idee en een doel, maar nog geen realiteit. West-Europa is al een gemeenschappelijke markt, maar is nog verre van de vorming van een politieke entiteit. Een politiek Europa moet nog te voorschijn komen. De crisis in Bosnië gaf dit trieste bewijs, voorzover als dat nodig was. Het is gewoon een feit dat West-Europa en, in toenemende mate, Centraal-Europa grotendeels een Amerikaans protectoraat blijven, die aan een alliantie van vazal- en schatplichtige staten doet denken. Dit is geen gezonde toestand noch voor Amerika, noch voor de Europese naties. De hele zaak wordt nog erger gemaakt omdat binnen Europa, een verwaarlozing van innerlijke vitaliteit om zich heen grijpt. Naast de legitimiteit van het bestaande socio-economische systeem, komt zelfs het oppervlakkige besef aan het licht dat een Europese identiteit nog heel kwetsbaar is. In meerdere Europese landen is er sprake van een vertrouwenscrisis en een verlies van creativiteit dat zich vertaalt in een isolationistische houding en vluchtgedrag als het om de grotere problemen in de wereld gaat. Het is niet duidelijk of de meeste Europeanen een toekomstige Europese grootmacht wensen en of ze bereid zijn om het nodige voor de totstandkoming daarvan te doen. Zelfs de nog bestaande overblijfselen, van het momenteel nogal zwakke Europese anti-Amerikanisme is vreemd genoeg cynisch: De Europeanen klagen over de hegemonie van de Verenigde

Staten maar aanvaarden hun bescherming door de USA als heel normaal. De politieke dynamiek van de Europese eenwording ging ooit uit van drie belangrijke impulsen: De herinnering aan de twee verwoestende wereldoorlogen, het verlangen naar economisch herstel en de onzekerheid als gevolg van de Sovjet-dreiging. Halverwege de jaren negentig waren deze impulsen nogal vervlogen.

93 Het democratische bruggenhoofd
Het economisch herstel is in het geheel opgetreden (1997); het echte probleem, waarmee Europa in toenemende mate mee te maken heeft, is het uiterst belastende sociale systeem die de economische macht verzwakt, terwijl de gepassioneerde weerstand, de enkele belangengroepen die zich tegen elke hervorming verzetten, de politieke aandacht van Europa naar binnen toe afbuigt. De Sovjet-dreiging is verdwenen, waartegenover de zorgen van sommige Europeanen om zich te bevrijden van de Amerikaanse voogdij, nog niet is geïmplementeerd in een onweerstaanbare drang naar continentale integratie. De drang naar een verenigd Europa gaat meer en meer van het enorme apparaat van overheden uit, die de Europese Gemeenschap en haar opvolger, de Europese Unie, heeft geproduceerd. Het idee van eenheid is populair bij de bevolking en heeft nog steeds opvallend brede steun, maar het is nogal lauw, het ontbreekt aan enthousiasme en gevoel van passie. In het algemeen geeft het huidige West-Europa de indruk van een reeks gekwelde, onsamenhangende, gemakzuchtige en toch sociaal ontevreden en verontruste instellingen die niet meer beschikken over toekomstgerichte visie. Europese eenwording is in toenemende mate een proces, geen feit. Toch blijft de politieke elite van twee toonaangevende Europese naties streven in hun grote meerderheid naar het doel om Europa gestalte te geven en in verdragen vast te leggen. Zij zijn de belangrijkste architecten van Europa. Uit hun samenwerking kan een Europa worden gecreëerd die zijn verleden en zijn mogelijkheden waardig is. Echter, elke voorstander heeft een iets ander idee of ontwerp, en geen van beide is sterk genoeg om te zegevieren. Deze situatie zal leiden tot een beslissende interventie van de Verenigde Staten.

94 Het Grote Schaakbord
Het dwingt bijna tot een verbintenis met Amerika voor de Europese eenheid, omdat het integratieproces anders tot stilstand kan komen en geleidelijk aan ook weer teruggedraaid wordt. Voordat de Verenigde Staten zich met de opbouw van Europa gaat bezighouden, moeten ze zich er wel van bewust zijn van wat voor soort Europa zij willen en bereid zijn om zich daarvoor in te zetten - gelijke of junior partners - en hoever de Europese Unie en de NATO uitgebreid moet worden. Het vereist ook een zorgvuldige behandeling van de twee belangrijkste architecten van Europa.

Grandeur en verlossing

Frankrijk verwacht door Europa haar wedergeboorte, Duitsland haar redding. Met deze verschillende motivaties komen we een stuk verder om de doelstellingen van de alternatieve Duitse en Franse ontwerpen van Europa uit te leggen en te bepalen. Voor Frankrijk is Europa is het middel om haar vroegere grootheid te herwinnen. Reeds voor de Tweede Wereldoorlog maakten serieus te nemen Franse politieke wetenschappers zich bezorgd over het toenemende verval van de centrale rol van Europa in de wereldpolitiek. In de tientallen jaren van de Koude Oorlog, maakte deze plaats voor woede over de Angelsaksische dominantie over het Westen, om maar niet te spreken over de minachting over de gelijktijdige amerikanisering van de westerse cultuur. De oprichting van een authentiek Europa - in de woorden van Charles de Gaulle was dat vanaf de Atlantische Oceaan tot aan de Oeral - moest deze betreurenswaardige toestand verhelpen. En in zo'n Europa zal Parijs het voortouw moeten nemen, zou Frankrijk ook haar grandeur herstellen dat de Franse nog steeds als het bijzondere lot van hun natie zien.

95 De democratische bruggenhoofd
Duitsland ziet de inzet voor Europa de reden voor de nationale redding, terwijl haar veiligheidsbeleid niet zonder de nauwe band met Amerika kan. Bijgevolg is een Europa dat zijn onafhankelijkheid van Amerika sterker prevaleert, geen levensvatbaar alternatief. Voor Duitsland betekent redding + Veiligheid = Europe + Amerika. Deze formule beschrijft hun houding en beleid, maakt het een modelkind van Europa en sterke supporters van Amerika in Europa. Duitsland ziet zijn gloeiende inzet voor Europa als een historisch schoonmaak, zoals het herstel van haar morele en politieke reputatie. Hierin ontdoet zij zich van haar zonden tegen Europa, herstelt Duitsland haar grootte, terwijl ze op hetzelfde moment een missie op zich neemt die niet automatisch de Europese wrok en angsten tegen de Duitsers mobiliseert. Volgen de Duitsers hun eigen nationale belang, lopen zij het risico de andere Europeanen voor het hoofd te stoten; Bevorderen zij het gemeenschappelijke Europese belang dan ondervinden zij de steun en respect van de andere Europeanen. In de kernvragen van de Koude Oorlog was Frankrijk een trouwe, toegewijde en vastberaden bondgenoot. Het stond zij aan zij met Amerika. Of het nu tijdens de twee Berlijnse blokkades of tijdens de Cuba-crisis was, er was geen twijfel over de bereidheid van Frankrijk. Deze steun van de NATO werd getemperd door de gelijktijdige streven van Frankrijk naar een politieke identiteit en het in stand te houden van zijn vrijheid van handelen. Met name in zaken die te maken hebben met de status van Frankrijk in de wereld of de toekomst van Europa. Het heeft iets van een obsessieve waanvoorstellingen hoe sterk de Franse politieke elite het idee heeft dat Frankrijk nog steeds een wereldmacht is.

96 Het Grote Schaakbord
Toen premier, Alain mei 1995 voor de Nationale Vergadering verklaarde dat "Frankrijk zijn reputatie als een wereldmacht kan en moet kunnen behouden" (waarmee hij niets anders zei dan zijn voorgangers), barste tijdens die bijeenkomst een spontaan applaus los. Door zijn nadruk te leggen op de eigen nucleaire afschrikking wilde Frankrijk om vooral haar uit te breiden vrijheid van handelen en beslissingen van leven en dood beïnvloeden, inzake veiligheidskwesties die voor het Bondgenootschap in zijn geheel, door de Amerikanen worden bepaald. Om zich te onderscheiden van de Sovjet-Unie was de nucleaire afschrikking van Frankrijk voor de Sovjet-oorlogsmachine van ondergeschikt belang. Integendeel, Parijs meende een rol te kunnen spelen in de hoogste en meest gevaarlijke besluitvormingsprocessen van de Koude Oorlog door middel van haar eigen kernwapens. Naar de Franse overtuiging onderbouwde het bezit van kernwapens voor Frankrijk aanspraak te kunnen maken op de status van een wereldmacht met een stem, die wereldwijd respect dient te genieten. In feite, versterkte het de positie van Frankrijk als één van de vijf veto bevoegde leden van de VN-Veiligheidsraad, die ook kernmachten zijn. Vanuit het Franse perspectief was de Britse nucleaire afschrikking slechts een verlengstuk van de Amerikaanse nucleaire macht, vooral omdat de Britten zich op hun speciale relatie met de Verenigde Staten beriepen en daarmee afzijdig hielden in het streven om een onafhankelijk Europa te bouwen. (Dat het Franse nucleaire programma van geheime Amerikaanse hulp profiteerde was in de ogen van de Fransen van minder belang en strategische irrelevant.) Een eigen nucleaire afschrikking geconsolideerde volgens de Franse begrippen de dominante positie van Frankrijk als de leidende macht op het Europese continent. Op het Europese vasteland is het de enige staat die kernwapens heeft.

97 Het democratische bruggenhoofd
Een verdere uitdrukking vinden Frankrijk's wereldwijde ambities in de beslissende inspanningen van de Franse regeringen, in de meeste Franstalige Afrikaanse landen waar ze nog steeds als veiligheidsmacht aanwezig zijn. Ondanks de na langdurige strijd opgetreden verlies van Vietnam en Algerije en het prijsgeven van andere kolonies hebben deze militaire missies alsmede het voortbestaan van de controle over de verschillende eilanden in de Stille Oceaan (waarop de omstreden Franse kernproeven plaatsvonden) de Franse elite in hun geloof bemoedigd dat Frankrijk eigenlijk nog steeds een mondiale rol heeft te spelen, hoewel het

eigenlijk een middelmatige post-imperiale Europese macht is. Dit alles heeft de aanspraak van Frankrijk op het predikaat Europees leider gesteund en gemotiveerd. Aangezien Groot Brittannië zichzelf naar de rand gemanoeuvreerd heeft en in wezen een aanhangsel is van de VS-macht, en Duitsland dat verdeeld was tijdens de Koude Oorlog lange tijd en nog steeds wordt gehinderd door het recente verleden, kon Frankrijk het Europese idee oppakken, het zich eigen maken en het zich toe-eigenen alsof het hun idee is. Het land dat het idee van één soevereine staat uitgevonden had en het nationale sentiment tot een soort seculiere religie had gemaakt, vond dan ook heel gewoon zichzelf - met dezelfde emotionele toewijding, die ooit *la patrie* genoemd werd - als de belichaming van een onafhankelijke, maar verenigd Europa te zien. De grootheid van een door Parijs geleid Europa zou dan op Frankrijk terugvallen. Dit vanuit een diep besef van een historische bestemming gevoed en door een ongewone trots op hun eigen cultuur bekrachtigde roeping heeft belangrijke gevolgen gehad voor het politieke beleid.

98 De Grote Schaakbord
De geopolitieke ruimte die Frankrijk voor haar invloedssfeer had gereserveerd - of waar op z'n minst voorkomen moest worden dat een andere staat hierover het meesterschap kreeg - laat zich op de kaart tekenen als een halve cirkel. Het omvat het Iberisch schiereiland, de noordelijke kusten van de westelijke Middellandse Zee en Duitsland tot oostelijk Centraal-Europa (zie kaart pagina 107). Dit is niet alleen de kleinste straal van de Franse veiligheid, het geldt ook voor de grootste politieke belangen van Frankrijk. Alleen als de steun van Zuid-Europese landen is verzekerd en de steun van Duitsland is gegarandeerd, kan het doel, het creëren van een verenigd en onafhankelijk door Frankrijk geleid Europa, worden nagestreefd. En het ligt voor de hand dat langs deze geopolitieke weg het omgaan met een steeds krachtiger wordend Duitsland de meest moeilijke zal worden. Naar het Franse idee kan het centrale doel van een verenigd en onafhankelijk Europa worden bereikt door de eenwording van Europa onder Franse leiding met daaraan verbonden de geleidelijke afbouw van de Amerikaanse aanwezigheid op het continent. Als Frankrijk de toekomst van Europa gestalte geeft, moet het Duitsland erbij betrekken, maar meteen aan de ketting leggen, terwijl Washington zoekt naar een geleidelijke sanering van haar bemoeienissen met Europese zaken. Dit resulteert in twee grote dilemma's voor Frankrijk: 1) Hoe kan de Amerikaanse betrokkenheid bij de veiligheid van Europa worden behouden - wat Frankrijk nog steeds onontbeerlijk acht - en daarbij de Amerikaanse aanwezigheid verminderen ?; 2) Hoe kan de Duits-Franse samenwerking als de economisch-politieke motor van de Europese integratie staande blijven en daarbij een Duits leiderschap in Europa tegenhouden? Als Frankrijk werkelijk een wereldmacht is moet het oplossen van deze dilemma's niet zo moeilijk zijn.

99 Het democratische bruggenhoofd
Met uitzondering van Duitsland wordt geen enkel ander Europees land door een dergelijke eerzucht geïnspireerd of door zo'n zendelingenbewustzijn gedreven. Zelfs Duitsland laat zich misschien er toe verleiden om een Franse leidende rol in een verenigd (van Amerika) onafhankelijk Europa te accepteren, maar dan alleen als ze in Frankrijk werkelijk de wereldmacht zien die aan Europa de veiligheid dat kan waarborgen die het zelf niet, maar Amerika wel, kan verstrekken. Duitsland kent echter de werkelijke grenzen van de Franse macht. Frankrijk is economisch veel zwakker dan Duitsland en zijn militaire apparaat (zoals tijdens de Golfoorlog in 1991 bleek) is niet erg krachtig. Het is net genoeg om staatsgrepen in Afrikaanse schatplichtige staten te onderdrukken, maar daarmee kan ze noch Europa beschermen, noch ver van Europa duurzame invloed uitoefenen. Frankrijk is niets meer en niets minder dan een Europese macht van middelmatig kaliber. Daarom was Duitsland wel bereid om de trots van Frankrijk te paaien voor de creatie van een gemeenschappelijk Europa, maar over de kwestie van de veiligheid van Europa was het niet bereid om de leiding van Frankrijk blindelings te volgen. Het blijft erop aandringen dat Amerika essentieel van belang is voor de veiligheid van Europa. Deze voor de hoog zelf-inschattende Fransen pijnlijke patstelling trad aan het licht na de Duitse hereniging. Eerder wekte de Duits-franse verzoening de indruk dat de Franse politieke leiding heel goed met de Duitse economische dynamiek te combineren valt. Deze indruk werd eigenlijk door beide partijen gewekt. De Frans-Duitse harmonie verzachte de traditionele Europese angsten voor Duitsland en versterkte de Fransen in hun illusies, omdat de indruk ontstond, dat vorming van Europa nu onder leiding van Frankrijk met de deelname van een economisch dynamisch West-Duitsland zal plaatsvinden.

100 Het Grote Schaakbord
De Frans-Duitse verzoening was, ondanks de misverstanden, een positieve ontwikkeling voor Europa, en het belang ervan kan niet worden overschat. Het heeft bewezen een essentiële basis te zijn voor elke vooruitgang in het moeilijke proces van de eenwording zoals het tot nu toe bereikt is. Als zodanig komt ze ook volledig overeen met de belangen van de Verenigde Staten en ligt in de lijn met de agenda voor de lange termijn van de Amerikanen om de grensoverschrijdende samenwerking in Europa te bevorderen. Een mislukking van de Frans-Duitse samenwerking zou een fatale klap voor Europa zijn en een ramp voor de positie van de Verenigde Staten in Europa. Stilzwijgende steun van de Verenigde Staten maakte het mogelijk om Frankrijk en Duitsland het proces van de Europese integratie te laten bevorderen. De Duitse hereniging was een extra stimulans voor Frankrijk om Duitsland naar een bindend kader te begeleiden. Zo legden de Franse president en de Duitse kanselier op 6 december 1990 de doelstelling vast naar een federaal Europa (Verenigde Staten van Europa) te streven en tien dagen later gaf de EU-top de politieke unie in Rome - ongeacht Britse bedenkingen - de twaalf ministers van Buitenlandse Zaken van de Europese Gemeenschap de opdracht om een ontwerp-overeenkomst voor een politieke unie voor te bereiden. Bovendien veranderde de Duitse hereniging de parameters van het Europese beleid aanzienlijk. Zowel voor Rusland, als voor Frankrijk betekende het een geopolitieke nederlaag.

101 Het democratische bruggenhoofd
Het verenigde Duitsland was nu niet meer de politieke junior-partner van Frankrijk, maar het was automatisch onmiskenbaar de eerste macht in West-Europa en - vooral vanwege zijn belangrijke bijdrage aan de ondersteuning van belangrijke internationale instellingen, zelfs gedeeltelijk, een Wereldmacht.(7) De nieuwe realiteit bracht aan beide zijden een zekere ontnuchtering want Duitsland was nu, nog steeds de partner van Frankrijk, maar niet meer dan zijn beschermeling, in staat en van plan om zijn visie op de toekomst van Europa duidelijker te maken en door te drijven. Aangezien Frankrijk nu minder politieke druk achter de hand had zag het zich tot verschillende consequenties gedwongen. Op een bepaalde manier moest het een grotere invloed binnen de NATO winnen - van waaruit middels haar protest haar relatieve zwakte met grotere diplomatieke manoeuvres gecompenseerd kunnen worden. Een terugkeer in de NATO kon Frankrijk meer invloed op Amerika opleveren, een beetje flirten met Moskou of Londen kan een druk van buitenaf creëren op zowel Amerika als op Duitsland. Hierdoor keerde Frankrijk, meer uit tactische overwegingen dan uit overtuiging in de commandostructuur van NATO terug. In feite nam het in 1994 weer actief deel aan de politieke en militaire besluitvorming van de NATO; sinds het einde van 1995 zijn de Franse minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Defensie regelmatig aanwezig bij de vergaderingen van de defensie-alliantie. Echter, tegen een bepaalde prijs. Nadat zij eenmaal volledig geïntegreerd waren, bevestigden ze hun vastberadenheid om de structuur van de alliantie te hervormen en te werken aan een beter evenwicht tussen het Amerikaanse leiderschap en de Europese deelnemers.
(7) Bijvoorbeeld, Duitsland bestrijdt een percentage van de totale EU-begroting met 28,5%, van 22,8% van de NATO, de VN van 8.93%; Bovendien is het de grootste aandeelhouder van de Wereldbank en de Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling.

102 Het Grote Schaakbord
De Fransen wensten een meer uitgesproken profiel en een grotere rol voor een collectief Europees component, zoals de Franse

minister van Buitenlandse Zaken Hervé de Charette dat uiteenzette in een toespraak op 8 april 1996: "Voor Frankrijk bestaat het fundamentele doel [de benadering] en dat is een Europese identiteit binnen de alliantie geldend te maken die operationeel geloofwaardig en politiek zichtbaar is". Tegelijkertijd is Parijs er niet schuw voor, de van oudsher goede betrekkingen met Rusland tactisch uit te buiten, om de Amerikanen in hun Europese politiek onder druk te zetten, en waar nodig de oude Frans-Britse Entente tegen Duitsland te laten herleven om de groeiende dominantie daarvan in Europa te beantwoorden. De Franse minister van Buitenlandse Zaken was bijna zover hier open over te zijn toen hij in augustus 1996 verklaarde dat "Frankrijk, wanneer zij een internationale rol wil spelen bereid is om te profiteren van het bestaan van een sterk Rusland, om hem te helpen zich weer als grootmacht te manifesteren" en daarmee de Russische minister van Buitenlandse Zaken tot antwoorden uitnodigde: "Van alle leiders van de wereld zijn de Fransen degenen die de meest constructieve houding naar Rusland aannemen".(8) Frankrijk's aanvankelijk lauwe ondersteuning van een oostwaartse NATO-uitbreiding - concreet nauwelijks haarscepsis onderdrukte over de vraag of het wel wenselijk is - was dus deels een tactiek om in de onderhandelingen met de Verenigde Staten meer drukmiddelen achter de hand te hebben. Gewoon omdat Amerika en Duitsland de belangrijkste voorstanders van uitbreiding van de NATO waren verviel Frankrijk in het tot kalmte te manen, en tegenstribbelend akkoord ging vanwege de bezorgdheid over de mogelijke gevolgen van dit initiatief ten aanzien van Rusland en zich als Europa's meest begripvolle gesprekspartner met Moskou te presenteren.
(8) Geciteerd Le Nouvel Observateur, August 12, 1996

103 het democratische bruggenhoofd
Bij enkele Centraal-Europeanen, wekten de Fransen zelfs de indruk dat ze niets tegen een Russische invloedssfeer in Oost-Europa had. De Russische kaart hield niet alleen Amerika in toom en stuurde een niet al te veel verbloemde boodschap aan het adres in Duitsland, maar verhoogde ook de druk op de VS om de Franse voorstellen voor de hervorming van de NATO welwillend te overwegen. Uiteindelijk moet voor een uitbreiding van de NATO alle 16 leden instemmen. Parijs wist dat haar inwilliging voor deze unanimiteit net zo essentieel was als de Franse steun die nodig was om obstructie van de kant van de andere leden van de alliantie te voorkomen. Dus maakten ze er geen geheim van hun voornemen om de steun voor een NATO-uitbreiding afhankelijk te stellen van de vraag of Amerika eindelijk voor de Franse vastberadenheid buigt om de machtsverhoudingen binnen de alliantie te veranderen, evenals de basis- structuur te herzien. Op dezelfde lauwe steun van Frankrijk kwam de eerste uitbreiding van de Europese Unie tot stand. Hier nam Duitsland, gesteund door de Verenigde Staten het voortouw, maar in dit geval niet met hetzelfde enthousiasme als in de kwestie van de uitbreiding van de NATO. Hoewel Frankrijk binnen de NATO graag bepleit dat een verder uitgebreide EU een meer geschikte overkoepelende organisatie is voor de voormalige communistische staten, meldde het, toen Duitsland op een snellere uitbreiding naar Midden-Europa aandrong, technische bedenkingen en eiste bovendien dat de EU meer aandacht aan Europa's onbeschermde Mediterrane zuidflank moet besteden. (Deze meningsverschillen waren al bij de Frans-Duitse top in november 1994 onthuld.) De nadruk die de Fransen op het laatste punt legden verzekerden hen de ondersteuning van de Zuid-Europese NATO-leden en optimaliseerde de algehele onderhandelingspositie van Frankrijk.

104 Het Grote Schaakbord
De prijs was echter een groeiende kloof tussen het standpunt van respectievelijk Frankrijk en Duitsland's geopolitieke opvattingen over Europa, een kloof die zich slechts gedeeltelijk sloot, toen Frankrijk tijdens de tweede helft van 1996 met de toetreding van Polen tot de NATO en de EU met enige vertraging instemde. Deze kloof was onvermijdelijk, gezien de veranderende historische context. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog, werd door het democratische Duitsland erkend dat deze Frans-Duitse verzoening een voorwaarde was voor de oprichting van een Europese gemeenschap in de westelijke helft van het verdeelde Europa. Deze verzoening was niet in het minst voor Duitslands een historische rehabilitatie van centrale belang. Daarom was de aanvaarding van het Franse leiderschap een redelijke prijs. Tegelijkertijd maakte de voortdurende Sovjetdreiging de loyaliteit van het kwetsbare West Duitsland aan Amerika van het allergrootste belang - wat zelfs ook de Fransen beseften. Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie was voor de vorming van een groter en meer verenigd Europa een ondergeschiktheid van Frankrijk, noch noodzakelijk, noch van enig nut. Een gelijkberechtigd Frans-Duitse samenwerkingsverband waarin het herenigde Duitsland nu eigenlijk de sterkere partner werd, was voor Parijs meer dan een eerlijke deal; Frankrijk zou Duitslands voorliefde voor een "veiligheid voor alles politiek" middels een transatlantische bondgenoot en beschermer eenvoudig moeten accepteren. Met het einde van de Koude Oorlog, kreeg de relatie met de VS voor Duitsland een nieuwe betekenis. In het verleden had het Duitsland beschermd tegen een externe en zeer directe bedreiging en is het een noodzakelijke voorwaarde voor de uiteindelijke hereniging van het land geweest.

105 Het democratische bruggenhoofd
Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, bood de verbinding met Amerika het herenigde Duitsland de paraplu waaronder zij een leidende rol in Centraal-Europa kon overnemen, zonder daarbij tegelijkertijd een bedreiging voor zijn buren te vormen. De relatie met de Verenigde Staten was meer dan een bewijsje voor goed gedrag: Het verzekerde de Duitse buren dat een nauwe relatie met Duitsland ook een nauwere relatie met Amerika betekent. Dit alles vergemakkelijkte voor Duitsland haar eigen geopolitieke prioriteiten eerlijk te onthullen. Duitsland - stevig verankerd in Europa en niet bedreigend, en wordt beveiligd door de zichtbare militaire aanwezigheid van de Amerikanen - kon nu de integratie van het onlangs vrijgekomen Centraal-Europa in de Europese structuren hoger op de agenda plaatsen. Het zou niet het oude Centrale-Europa van het Duitse imperialisme zijn, maar een vredelievende gemeenschap van economische vernieuwing, die is geïnspireerd door Duitse investeringen en handelsbetrekkingen en aangemoedigd wordt door een Duitsland dat ook fungeert als een voorstander van een officiële integratie van het nieuwe Midden-Europa zowel in de EU als in de NATO. Omdat de Duitse - Franse alliantie voor Duitsland het onmisbare platform vormt voor een beslissende rol te spelen in de regio, hoeft het geen remmingen meer te hebben om voor haar bijzondere belangen in de regio op te komen. Op de kaart van Europa, is de zone voor Duitsland van bijzonder belang en is in de vorm van een rechthoek ingetekend, die in het westen natuurlijk Frankrijk insluit en in het Oosten de onlangs vrijgekomen post-communistische landen van Midden-Europa dekt, met inbegrip van de Baltische republieken, Wit-Rusland, de Oekraïne en zich zelfs tot Rusland uitstrekt.

106 Het Grote Schaakbord
In veel opzichten toont dit gebied de historische invloed van de constructieve Duitse cultuur, de pre-nationalistische tijd, het Duitse stadsgroen en agrarische nederzettingen in Oost- en Midden-Europa en in de huidige Baltische staten, waaruit ze na de Tweede Wereldoorlog verdreven werden. Belangrijker nog, de gebieden die (zoals hierboven besproken) voor de Fransen en Duitsers van bijzonder belang zijn geven - wanneer ze gemeenschappelijk worden beschouwd - op de volgende kaart de westelijke en oostelijke grenzen van Europa weer, terwijl de overlap van de twee gebieden het geopolitieke belang van de Frans-Duitse betrekkingen als de essentiële kern van Europa voorstelt. De beslissende doorbraak voor een zelfbewuster optreden van Duitsland in Centraal-Europa werd bereikt door de Duits-Poolse verzoening in de jaren negentig. Ondanks enige aanvankelijke terughoudendheid, erkende het herenigde Duitsland (op aandringen van de VS) de Oder-Neisse lijn als de uiteindelijke grens met Polen, en deze stap elimineerde de enige substantiële voorbehoud tegen Polen bij het aanhalen van de banden met de Duitse buren. Na nog een paar gebaren van goede wil en vergeving aan beide kanten liep de relatie opvallend goed. De Duits-Poolse handel explodeerde (1995 overvleugelde Polen Rusland als Duitsland's grootste handelspartner in het Oosten), Duitsland trad meest resoluut op voor het Poolse lidmaatschap van de EU en (samen met de Verenigde Staten) voor het lidmaatschap van de NATO. Zonder overdrijven kan men stellen dat ongeveer 5 jaar na de Duits-Poolse verzoening het geopolitieke belang in Centraal-Europa is toegenomen, en overeenkomt met de vroegere effecten

op West-Europa die de Frans-Duitse verzoening had.

107 Het democratische bruggenhoofd

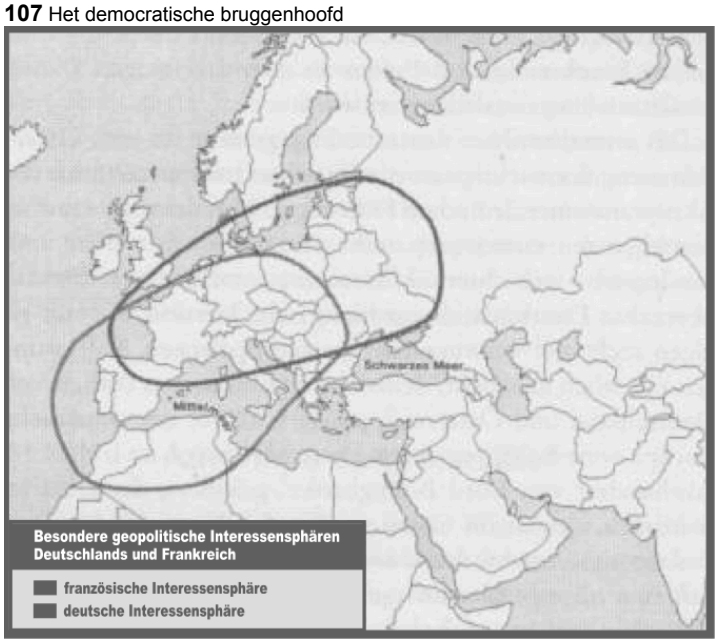

Dankzij Polen, kon de Duitse invloed naar het noorden - de Baltische Staten - het oosten - naar de Oekraïne en Wit-Rusland - uitstralen. De reikwijdte van de Duits-Poolse verzoening werd ook uitgebreid door Polen bij de belangrijke Duits-Franse besprekingen over de toekomst van Europa te betrekken. De zogenaamde Weimar Driehoek (vernoemd naar de stad, waar het eerste hoogste trilaterale Frans-Duits-Poolse plaatsvond, die sindsdien regelmatig herhaald worden) produceerde een potentieel belangrijke geopolitieke as op het vasteland van Europa, die ongeveer 180 miljoen mensen uit de drie landen omvat met een hoogontwikkelde nationaal bewustzijn.

108 Het Grote Schaakbord

Aan de ene kant versterkt dit de dominante rol van Duitsland in Centraal-Europa nog verder, anderzijds wordt het in evenwicht gehouden door de deelname van Frankrijk en Polen in de tripartiete dialoog. De onmiskenbare Duitse inzet voor oostwaartse uitbreiding van de belangrijkste Europese instellingen, heeft de acceptatie van een Duitse leiding in Centraal-Europa - die nog meer in de kleinere Centraal-Europese staten aanwezig is - vergemakkelijkt. Met zijn sterke inzet nam Duitsland een historische missie over, die aanzienlijk afwijkt van een aantal vrij diep ingebakken West-Europese opvattingen waarin gesuggereerd wordt dat wat ten oosten van Duitsland en Oostenrijk gebeurd, voor het echte Europa niet relevant is. Deze mening - in het begin van de 18e eeuw door Lord Bolingbroke uitgedrukt (9), die verklaarde dat politiek geweld in het oosten voor de West-Europeanen irrelevant is - verscheen weer na de Overeenkomst van München van 1938; een trieste herhaling die we hebben ervaren in de houding van de Britse en Franse regeringen tijdens het Bosnische conflict, in het midden van de jaren negentig en is nog steeds aanwezig onder de oppervlakte van de lopende debatten over de toekomst van Europa. In tegenstelling daarmee ging het Duitse debat eigenlijk gewoon over de vraag of eerst de NATO of de EU verder moet worden uitgebreid - de minister van defensie gaf de voorkeur aan het eerste, de minister van Buitenlandse Zaken het laatste - met als gevolg dat Duitsland de onbetwiste apostel is van een groter en meer verenigd Europa. De Duitse bondskanselier sprak over het jaar 2000 als streefdatum voor de eerste uitbreiding van de EU, en de Duitse minister van defensie was één van de eersten die de vijftigste verjaardag van de oprichting van de NATO als de juiste symbolische datum voor een uitbreiding van de alliantie in het oosten gesuggereerde.

(9) Zie, zijn History of Europe, from the Pyrenean Peace to the death of Louis XIV

109 Het democratische bruggenhoofd

Duitsland's opvatting over de toekomst van Europa verschilde van die van de belangrijkste Europeanen, nl. de Britten waren ook voorstander van een groter Europa, omdat ze in een uitbreiding van euro-eenheid een verwatering zagen; de Fransen vreesden dat een dergelijke uitbreiding de rol van Duitsland zou versterken, en pleitte daarom voor een meer beperkte integratie. Duitsland maakte zich sterk voor beide, en verlangde daarmee in Centraal-Europa een geheel eigen aanzien.

Amerika's centrale doelstelling

Voor de VS, is de centrale vraag: Hoe maak je op basis van de Frans-Duitse samenwerking een levensvatbaar systeem "Europa", dat verbonden blijft met Amerika en de reikwijdte van het democratische systeem en internationale samenwerking vergroot, opdat een effectieve uitvoering daarvan afhankelijk is van een wereldwijde voorkeurspositie. Het is geen kwestie van het maken van een keuze tussen Duitsland en Frankrijk. Zonder Duitsland is er net zo goed geen Europa mogelijk als zonder Frankrijk.
Uit het bovenstaande kunnen 3 conclusies worden getrokken:

1. De Amerikaanse betrokkenheid bij de zaak van de Europese integratie is noodzakelijk om de morele crisis, die Europa's vitaliteit heeft verzwakt, weer goed te maken, en het wijdverbreide wantrouwen van de Europeanen - als zou Amerika geen echte Europese eenheid wensen - te weerleggen, en het Europese streven de nodige dosis democratisch enthousiasme in te boezemen. Dit vereist een duidelijke verklaring van Amerika om Europa als haar wereldwijde partner te accepteren.

110 Het Grote Schaakbord

2. Voor een korte termijnvisie is een tactische oppositie tegen het Franse beleid en de steun aan de Duitse leiding gerechtvaardigd; Op de lange termijn zal een verenigd Europa een duidelijker politieke en militaire identiteit moeten vinden indien Europa een echte realiteit wil worden. Dit vereist een zekere aanpassing van het Franse standpunt over de verdeling van de macht in de trans-

Atlantische instellingen.
3. Noch Frankrijk, noch Duitsland is sterk genoeg om Europa op te bouwen volgens zijn ideeën, of met Rusland de omstreden kwesties over het geografische bereik van Europa definitief op te lossen. Dit vereist een energieke, doelgerichte en beslissende inwerking door Amerika vooral op de Duitsers, om de mate van uitbreiding van Europa te bepalen en mee te werken - vooral in zulke gevoelige zaken zoals de mogelijke status van de Baltische staten en Oekraïne in de Europese federatie - die voor Rusland heikele punten zijn.

Een blik op de kaart van de enorme Euro-Aziatische landmassa onthult het geopolitieke belang van het Europese bruggenhoofd voor Amerika - en zijn bescheiden geografische dimensies. Het behoud van dit bruggenhoofd en zijn uitbreiding tot springplank voor de democratie zijn voor de veiligheid van Amerika van direct belang. Tussen het mondiale belang van Amerika in de stabiliteit en de daarmee gepaard gaande verspreiding van de democratische beginselen en de schijnbare onverschilligheid van de Europeanen ten aanzien van deze kwesties (in weerwil van de door Frankrijk zelf geproclameerde status als wereldmacht) moet de bestaande kloof overwonnen worden. Dit kan alleen gebeuren als Europa meer en meer het karakter krijgt van een federale staat. Vanwege de vasthoudendheid aan de verschillende nationale tradities kan Europa geen staat op zich worden, maar wel een eenheid die als gemeenschappelijke politieke instellingen steeds vaker alle democratische waarden weerspiegelt.

111 Het democratische bruggenhoofd
Doordat zij hun algemene verbreding zich eigen gemaakt hebben, oefent het een magnetische aantrekkingskracht uit op al diegenen die Euro-Azië bevolken. Aan zichzelf overgelaten dreigen de Europeanen volledig te worden overgenomen door hun sociale problemen. Het economisch herstel van Europa heeft de kosten op lange termijn van het schijnbare succes versluierd. Deze kosten beïnvloeden schadelijk de economie en de politiek. De crisis van de politieke geloofwaardigheid en de economische groei, waar West-Europa in toenemende mate mee te maken krijgt - en niet in staat is deze te overwinnen - is op alle terreinen van de samenleving het systeem van de uitgebreide verzorgingsstaat, en waarin men "*eigen verantwoordelijkheid*" met kleine letters schrijft en protectionisme alsmede bekrompenheid diep geworteld is. Het resultaat is een culturele lethargie, een combinatie van een hedonisme en spirituele leegte - die nationalistische extremisten of dogmatische ideologen kunnen misbruiken voor hun eigen doeleinden. Deze toestand kan, als het maar lang genoeg duurt, dodelijk blijken te zijn voor de democratie en het idee van Europa. Beide zijn in feite nauw aan elkaar verwant, omdat de nieuwe problemen van Europa - de immigratie en de economische- en technologische concurrentie met Amerika of Azië, om maar niet te spreken van de noodzaak van een politiek duurzame hervorming van het bestaande sociaal-economische structuren - alleen in een toenemende continentale context wordt beheerd. Een Europa dat groter is dan de som van haar delen - dat is, een Europa dat in de wereld het als haar taak ziet om democratie en mensenrechten te bevorderen en een bredere toepassing te laten krijgen - maakt meer kans politiek extremisme, bekrompen nationalisme of sociaal hedonisme te elimineren.

112 Het Grote Schaakbord
Het vereist noch de aanroeping oude angsten van een speciale overeenkomst tussen Duitsland en Rusland, noch moet men de gevolgen van een tactische flirts van de Fransen met de Russen overdrijven, om in geval van een mislukking van de nog steeds voortdurende inspanningen in de richting van de Europese eenwording en geopolitieke stabiliteit in Europa - en de plaats van Amerika daarin - in gevaar gebracht te zien. Een dergelijke mislukking zal waarschijnlijk leiden tot de heruitgave van een aantal vrij traditionele Europese uitvluchten. Rusland of Duitsland zou dan zeker aanleidingen vinden, hun geopolitieke geldingsdrang de vrije loop te geven, alsof de recente geschiedenis van Europa nog niet genoeg leerzame voorbeelden voor handen heeft en blijvend succes zou in dit opzicht waarschijnlijk zonder dit punt niet worden bereikt. In een dergelijk geval zal tenminste Duitsland waarschijnlijk zijn nationale belangen gerichter en duidelijker invullen. Momenteel worden de belangen van Duitsland met die van de EU verfijnd en intern bij de NATO bejubeld. Zelfs de sprekers van de linkse alliantie 90 / De Groenen hebben een uitbreiding van de NATO en de EU gepleit. Maar zou de eenwording en uitbreiding tot stilstand komen, spreekt het voor zich dat de Duitse zienswijze van een Europese ordening nationalistische trekjes zal krijgen, wat een potentieel nadeel voor de stabiliteit in Europa is. Wolfgang Schäuble, de fractievoorzitter van de Christen-Democraten Unie (CDU) in de Duitse Bondsdag en een mogelijke opvolger van bondskanselier Kohl bracht dit standpunt (10) met de stelling tot uitdrukking: Duitsland is niet langer "Het westelijke bolwerk tegen het Oosten, we zijn verhuisd naar het centrum van Europa" en hij benadrukte dat "Duitsland was gedurende de middeleeuwen erbij betrokken om in Europa orde te scheppen."
(10) Politiken Søndag , 2 August 1996. Hervorhebungen des Verf.

113 Het democratische bruggenhoofd
Volgens deze opvatting zou Midden-Europa niet alleen een regio zijn waarin Duitsland het economische overgewicht heeft, maar zou in het gebied onverholen de Duitse politiek overheersen en daarmee de basis zijn voor een meer eenzijdig gerichte Duitse politiek ten aanzien van het Oosten en het Westen. Dan zou Europa zijn functie verliezen als het Euro-Aziatische bruggenhoofd voor de Amerikaanse macht en als een mogelijke springplank voor uitbreiding van het democratische wereldwijde systeem op het Euro-Aziatische continent. Dat is de reden waarom de VS actief moet blijven en zonder mitsen en maren voor de Europese integratie werken. Hoewel Amerika, in de fase van de economische wederopbouw en binnen het bondgenootschap de Europeanen vaak de ondersteuning heeft verzekerd in de politieke eenwording en de internationale samenwerking in Europa rugdekking gegeven heeft, leek het soms er op alsof ze liever de onaangename economische en politieke onderhandelingen op een bilateraal Europese voerden in plaats van met de Europese Unie. Omdat de Amerikanen bij gelegenheid aangedrongen op een stem in het Europese besluitvormingsproces, zagen de Europeanen dat als een verdachte bevestiging van hun vermoeden dat de Verenigde Staten een samenwerking tussen de Europeanen wel verwelkomen, zolang ze dat volgens het Amerikaanse model doen en verzette zich daar tegen toen ze hun eigen Europese beleid formuleerden. Dit is een verkeerd signaal. Amerika's betrokkenheid bij de eenheid van Europa - nadrukkelijk herhaald in de gezamenlijke Amerikaans-Europese Verklaring van Madrid in december 1995 - zal zo lang een holle frase zijn totdat de Verenigde Staten niet alleen onomwonden zich bereid verklaren om de gevolgen van een definitieve Europese integratie te accepteren, maar ook daarnaar handelen.

114 Het Grote Schaakbord
Europa zou dan geen knuffelbeertje zijn, of toch meer een tweederangs bondgenoot, maar een gelijkwaardige partner. En een echt partnerschap betekent samen beslissingen te nemen en ook verantwoordelijkheid te dragen. Met haar inzet voor deze zaak zou de VS de transatlantische dialoog helpen herleven en de Europeanen aanmoedigen om meer serieuze aandacht te geven aan de rol die een machtig Europa in de wereld zou kunnen spelen. Het is denkbaar dat een verenigd en krachtige Europese Unie ooit in de toekomst politieke rivaal van de Verenigde Staten zou kunnen worden. Op economisch en technologisch gebied kan het zeker een moeilijke concurrent worden, waarbij ook hun geopolitieke belangen in het Midden-Oosten en elders duidelijk kunnen verschillen met die van de Verenigde Staten. Met een dergelijk machtig en politiek ingesteld Europa hoeft men in de nabije toekomst geen rekening te houden. In tegenstelling tot de Verenigde Staten op het tijdstip van haar oprichting hebben de Europese landen diepe historische wortels, en hebben het enthousiasme voor een transnationaal Europa ver weggestopt. De alternatieven voor de komende 1 of 2 decennia zijn ofwel 1) Een steeds groter en meer verenigd Europa, dat - zij het aarzelend en met horten en stoten - het doel van het continentale eenheid nastreeft; 2) Een Europa op een doodlopende weg die niet verder komt dan de huidige stand van de integratie en

geografische expansie in aanvulling op een Centraal-Europa, wat een geopolitieke niemandsland blijft; of,3) Als het waarschijnlijke gevolg van de stilstand, een geleidelijk wegkwijnend Europa dat zijn oude machtsstrijd weer opneemt. In een stagnatie van de Europese eenwording zal Duitsland's zelf-identificatie met Europa bijna onvermijdelijk afnemen en het Duitse nationale belang dienen met een meer nationaal handschrift.

115 Het democratische bruggenhoofd
Voor Amerika, is de eerste optie duidelijk de beste, maar om deze optie een werkelijkheid te laten worden, heeft het een enorme impuls van de kant van de Verenigde Staten nodig. Op dit punt van de aarzelende Europese integratie hoeft Amerika geen deel te nemen aan gevoelige debatten, zoals de vraag of de EU voor hun buitenland beleid de besluiten bij meerderheid van stemmen (waaraan de Duitsers de voorkeur geven) zou moeten nemen, of dat het Europees Parlement een beslissende wetgevende macht krijgt en de Europese Commissie in Brussel de eigenlijke Europese uitvoerende macht zal worden; of het tijdschema voor de uitvoering van de Overeenkomst betreffende de Europese Economische en Monetaire Unie worden versoepeld, of ten slotte de vraag of Europa een brede alliantie van landen moet zijn of een complexe eenheid met een federale binnenkern en een iets lossere buitenrand. Dit zijn zaken de de Europeanen onderling moeten uitpraten - en het is meer dan waarschijnlijk dat de vooruitgang in al deze kwesties, soms onderbroken door pauzes uiteindelijk worden opgelost d.m.v. ingewikkelde compromissen. Toch zou het redelijk zijn om te veronderstellen dat de Europese Monetaire Unie uiterlijk 2000 in werking zal treden, misschien in eerste instantie alleen voor zes tot tien van de huidige 15 EU-leden. Dit versnelt de economische integratie van Europa en zal hun politieke integratie nieuw leven inblazen. Zo ontstaat met horten en stoten een meer geïntegreerde kern met en een losse buitenste omgeving een verenigd Europa, dat geleidelijk een belangrijke politieke speler op de Euro-Aziatische schaakbord zal blijken.

116 Het Grote Schaakbord
Amerika mag nooit de indruk wekken dat het liever een meer vaag, als ook een bredere, Europese associatie wil, maar door met woord en daad zijn bereidheid te tonen dat het uiteindelijk met de EU inzake kwesties van internationale politiek en veiligheid in de wereld wil omgaan, in plaats van het als een gemeenschappelijke regionale markt te behandelen, waarvan de lidstaten in een alliantie met de Verenigde Staten verbonden zijn. Om deze verbintenis geloofwaardiger te maken en daarmee de retoriek over partnerschap te overstijgen, kan in dit verband een gemeenschappelijk EU-plan voor een nieuwe transatlantische besluitvormings-mechanismen als voorstel geopperd en geïnitieerd worden. Hetzelfde geldt voor de NATO als zodanig. Het is voor de transatlantische band van cruciaal belang. In dit opzicht is er volledige overeenstemming tussen de VS en Europa. Zonder NATO zou Europa niet alleen kwetsbaar zijn, maar vrijwel onmiddellijk politiek uiteenvallen. De NATO biedt zekerheid voor Europa en geeft een stabiel kader voor het nastreven van de Europese eenheid. Dit maakt de NATO voor Europa historisch onmisbaar. Tijdens de geleidelijke en voorzichtige Europese integratie, worden de interne structuren en processen in de NATO gewijzigd. Op dit punt, hebben de Fransen gelijk. Je kunt niet op één dag een verenigd Europa hebben en tegelijkertijd de defensieve alliantie handhaven die bestaat uit een supermacht plus 15 afhankelijke landen. Zodra Europa een ware politieke identiteit begint aan te nemen en de EU een aantal van de functies van een supranationale regering overneemt, zal de NATO moeten worden gewijzigd op basis van een één-plus-één (USA + EU) formule. Dit zal niet van de ene op de andere dag gebeuren. Stappen in deze richting, om mezelf te herhalen, zullen met tegenzin worden gezet.

117 Het democratische bruggenhoofd
Deze stappen moeten echter in de bestaande overeenkomsten van alliantie verankerd worden om het bondgenootschap dynamisch te houden. Een belangrijke stap in deze richting was de beslissing van de alliantie in 1996 om ruimte te maken voor de Combined Joint Task Forces en daarmee de mogelijkheid om Europese militaire acties net zo op de logistiek van het bondgenootschap te baseren als op zijn commandostructuur, controle, communicatie en (geheime)informatie-activiteiten. Ook is de concessie van de VS over de eisen van Frankrijk voor een grotere rol voor de West-Europese Unie binnen de NATO, in het bijzonder in de commandostructuur en de besluitvorming, een echte bijdrage aan de Europese eenheid en geschikt voor het overbruggen van de kloof tussen het Franse en Amerikaanse zelfbeeld. Op langere termijn kan de WEU ook enkele EU- lidstaten omvatten die geen NATO-lidmaatschap nastreven om verschillende geopolitieke of historische redenen. Als kandidaten kunnen Finland, Zweden, of misschien zelfs Oostenrijk in beeld komen, die allen reeds de status van waarnemer in de WEU bezitten. (11) Andere staten mogen een aansluiting met de WEU als een eerste stap op weg naar het NATO-lidmaatschap zetten. De WEU kan ook op enig moment het programma van het NATO-Partnerschap voor Vrede met betrekking tot toekomstige leden van de EU nastreven. Dit alles zou helpen om een fijnmazig netwerk van samenwerking voor de veiligheid in Europa te knopen, dat verder gaat dan het formele kader van de trans-Atlantische alliantie.
(11) Opgemerkt moet worden dat de invloedrijkste stemmen zowel in Finland als ook in Zweden al over de mogelijkheid van een band met de NATO discuteren. In mei 1996, volgens Zweedse berichten in de media, heeft de opperbevelhebber van de Finse strijdkrachten gesproken over de mogelijkheid van bepaalde NATO-operaties op Scandinavische bodem, en in augustus 1996 sprak het Defensie-committee van het Zweedse parlement de indicatieve aanbeveling uit, wijzend op een geleidelijke trend in de richting van een nauwere samenwerking op veiligheidsgebied met de NATO, dat Zweden mee dient te doen met het ander NATO-leden die behoren tot de West-Europese Bewapeningsgroep (WEAG).

118 Het Grote Schaakbord
In de tussentijd, tot er een groter en meer verenigd Europa ontstaat, zullen de Verenigde Staten zowel met Frankrijk als Duitsland nauw moeten samenwerken in de voorbereidingen. Waarmee Amerika in een later stadium in het politieke dilemma terechtkomt, hoe het Frankrijk tot een nauwere politieke en militaire integratie in het Atlantisch Bondgenootschap kan bewegen, zonder de Duits-Amerikaanse relatie te belasten; en wat Duitsland betreft, hoe het zijn vertrouwen in de Duitse leidersrol in een Atlantisch Europa kan benutten zonder bij Frankrijk en Engeland zorgen op te wekken, evenals ook in andere Europese landen. Een grotere bewezen flexibiliteit van de kant van de VS in de toekomstige vorm van de alliantie zou de Franse steun kunnen mobiliseren voor de oostwaartse uitbreiding. Op de lange termijn zal een geïntegreerde NATO veiligheidszone aan beide zijden verankerd zijn waarin Duitsland vast in de multilaterale structuur is opgenomen, wat heel belangrijk is voor Frankrijk. Bovendien geeft de uitbreiding van de Alliantie een vergrote de kans dat de Weimar-Driehoek (bestaande uit Duitsland, Frankrijk en Polen) een subtiel middel kan worden wat de leiding van Duitsland in Europa enigszins in balans kan houden. Hoewel Polen afhankelijk is, voor zijn opname in de NATO, van de Duitse steun (en Frankrijk moppert vanwege zijn verlegenheid naar een dergelijke uitbreiding) zal zich toch, als het eenmaal bondgenoot is, een gezamenlijk Frans-Poolse perspectief openen. De kans daartoe is groot.

119 Het democratische bruggenhoofd
In geen geval mag Washington uit het oog verliezen dat Frankrijk in zaken die te maken hebben met de identiteit van Europa- of de innerlijke werking van de NATO van doen hebben, alleen maar voor een korte termijn een tegenstander is. Belangrijker nog is, wat men niet mag vergeten, dat Frankrijk de bepalende partner is met de fundamentele taak van het integreren van een democratisch Duitsland permanent in Europa te vestigen. Daarin moeten de historische rol van de Frans-Duitse vriendschap, en de oostwaartse uitbreiding van de EU en de NATO worden beschouwd als de vaste kern van Europa waarin het belang van deze relatie nog zich zal vergroten. Tot slot, Frankrijk is niet sterk genoeg om Amerika in de geostrategische bases te belemmeren in haar beleid t.a.v. Europa, noch heeft het de potentie om zelf de leidende macht in Europa te worden. Dien ten gevolge kan het haar eigenaardigheden en zelfs haar uitvallen tolereren. Ook van belang is de constructieve rol die Frankrijk speelt in Noord-Afrika en in de Franstalige Afrikaanse landen. Het is de belangrijkste partner van Marokko en Tunesië en dienovereenkomstig heeft ze een stabiliserende invloed op Algerije. Voor een dergelijke toezegging heeft Frankrijk een goede binnenlandse politieke reden: Ongeveer vijf miljoen moslims wonen nu

(1997) in Frankrijk. Daarmee heeft het een vitaal belang bij de stabiliteit en vreedzame ontwikkeling in Noord-Afrika. Dit belang komt nog steeds de veiligheid van Europa in andere opzichten ten goede. Zonder dit Franse missie-gevoel zou de zuidflank van Europa veel meer onstabiel zijn, en de toestanden in die landen zouden nog meer verontrustend zijn. Het gehele Zuid-Europa wordt steeds meer beïnvloed worden door de sociale en politieke dreiging die uitgaat van de instabiele situatie langs de zuidelijke Middellandse Zeekust. Intense belangstelling van Frankrijk bij wat er gebeurt langs en in de Middellandse Zee, is dus heel relevant voor de zorg voor de veiligheid van de NATO, en deze overweging moet Amerika serieus nemen als Frankrijk weer eens een overtrokken aanspraak maakt op een bijzondere leidende rol.

120 Het Grote Schaakbord
Duitsland is een ander probleem. De dominante positie van Duitsland kan niet worden ontkend, maar gelijktijdig moet iedere openlijke goedkeuring voor een vorming van een Duitse leidende rol in Europa goed overwogen worden. Deze leiding mag voor enkele Midden-Europese staten - die zoals iedere ander die de Duitse initiatieven voor een oostwaartse uitbreiding begroeten - zeer bruikbaar, en voor de West-Europeanen tolerabel zijn, zolang de machtspositie van de VS niet wordt aangetast. Maar op de lange termijn kan het Europese huis niet hierop worden gefundeerd. Te veel herinneringen zijn nog levendig, te veel angsten zullen waarschijnlijk weer ontkiemen. Een van Berlijn uit opgericht en geleid Europa is absoluut ondenkbaar. Daarom heeft Duitsland Frankrijk nodig, Europa kan niet zonder de Frans-Duitse as, en daarom kan Amerika geen keuze maken tussen Duitsland of Frankrijk. Het belangrijkste punt van de NATO-uitbreiding is dat het één geheel vormt met de uitbreiding van Europa zelve. In het geval dat de Europese Unie onder geografisch aspect een grote gemeenschap - met een sterk geïntegreerde Frans-Duitse bestuurseenheid met minder geïntegreerde buitenlagen - kan zijn en een dergelijk Europa haar eigen veiligheid op een voortdurende alliantie met Amerika baseert, dan volgt daaruit dat haar geopolitiek meest uiteengezette deel, namelijk Centraal-Europa, van deelname aan de veiligheid van de rest van Europa door de transatlantische alliantie niet demonstratief kan worden uitgesloten. Hierin, zijn de Verenigde Staten en Duitsland het eens. De impuls voor een uitbreiding gaven aan beide zijden politieke, historische en constructieve redenen. Het gaat noch om vijandigheid tegenover Rusland of angst daarvoor, noch om de wens om deze staat te isoleren.

121 Het democratische bruggenhoofd
Amerika moet dus in zijn pleidooi voor oostwaartse uitbreiding van Europa in het bijzonder nauw samenwerken met Duitsland. Amerikaans-Duitse samenwerking en gedeeld leiderschap zijn van wezenlijk belang. Als de Verenigde Staten en Duitsland gezamenlijk de andere NATO-bondgenoten aanmoedigen om de stap goed te keuren: **ófwel** met Rusland over een compromis (zie. Hoofdstuk 4) te onderhandelen wat tot een effectieve overeenkomst leidt **óf** moet besluiten tot juiste overtuiging dat de vormgeving van Europa niet ondergeschikt kan worden gemaakt aan de bezwaren van Moskou, dan is de uitbreiding geen obstakel meer. De vereiste unanieme instemming van alle NATO-leden zal onder enige Amerikaanse-Duitse druk tot stand komen, maar er is geen NATO-lid die de toestemming kan weigeren als Amerika en Duitsland gezamenlijk er op aandringen. Uiteindelijk staat bij deze poging Amerika's jarenlange bestaande rol in Europa op het spel. Een nieuw Europa krijgt al vorm, en als dit nieuwe geopolitieke Europa een deel van de "Euro-Atlantische" ruimte blijft, is de uitbreiding van de NATO van cruciaal belang. Zou de door de Verenigde Staten geleide NATO-uitbreiding tot stilstand komen, dan zou dat het einde van het alomvattende beleid van de VS voor geheel Eurazië zijn. Een dergelijke mislukking zou het Amerikaanse leiderschap in diskrediet te brengen, zou het het plan van een uitdijend Europa ruïneren, de Centraal-Europeanen demoraliseren en mogelijk de momenteel slapende of verkommerde geopolitieke honger van Rusland in Centraal-Europa weer nieuw leven inblazen. Voor het Westen zou het een zelf toegebrachte wond zijn, die de vooruitzichten op een echte Europese hoeksteen binnen een Euro-Aziatische veiligheidsstructuur te zijn laten vervliegen; en voor Amerika zou het niet een alleen regionale-, maar ook wereldwijde blamage zijn.

122 Het Grote Schaakbord
Beslissend voor het voortschrijdende uitbreiding van Europa moet de verklaring zijn dat geen macht, m.u.v. het bestaande trans-Atlantische systeem een vetorecht tegen de deelname van een geschikt Europees land aan het Europese systeem - en daarmee het Trans-Atlantische veiligheidssysteem - kan inbrengen, of voorwaarden stelt dat zo'n ander land van een mogelijk lidmaatschap van de EU of de NATO wordt uitgesloten. Vooral de zeer kwetsbare en voor toetreding in aanmerking komende Baltische staten hebben het recht te weten dat ze volwaardige leden in beide organisaties kunnen worden - en dat in de tussentijd hun soevereiniteit niet kan worden bedreigd, zonder de belangen van een groeiend Europa en zijn Amerikaanse partner te beïnvloeden. Op het eind moet het Westen - vooral Amerika en de West-Europese bondgenoten antwoorden op de door Vaclav Havel op 15 mei 1996 in Aken gestelde vraag: "Ik weet dat noch de Europese Unie, noch het Noord-Atlantisch Bondgenootschap 's nachts hun deuren kunnen openen voor al diegenen die zich bij hen willen voegen. Maar beide kunnen - en zullen het doen voordat het te laat is - om heel Europa een sfeer van gemeenschappelijke waarden en duidelijke zekerheden geven, zodat het geen gesloten club is. *Je moet een duidelijke en gedetailleerde politiek van geleidelijke uitbreiding formuleren, die niet alleen een tijdschema bevat, maar ook de logica van dit schema verklaart.* "[Nadruk door de auteur.]

123 Het democratische bruggenhoofd

Historisch tijdschema van Europa

Hoewel het niet precies en definitief te zeggen is waar de grenzen gelden in het oosten ooit komen te liggen, staat Europa in de breedste zin voor een gemeenschappelijke traditioneel christelijke beschaving. Na engere westerse begrippen grijpt het naar Rome en zijn historische erfgoed terug. Maar Europa's christelijke traditie bevat ook de Byzantijnse en de Russisch-orthodoxe verdere ontwikkeling. In dat verband heeft Europa, cultureel gezien, meer dan het Rooms-christelijke Europa, dat op zijn beurt weer groter is dan West-Europa. Een blik op de kaart (zie pagina 124) maakt duidelijk dat wat op dit moment (1997) onder de term Europa actief is, niet het geheel van Europa vertegenwoordigt. Erger nog, het geeft een zone van onzekerheid tussen Europa en Rusland weer, die een aantrekkingskracht op beide uitoefent, wat onvermijdelijk leidt tot spanningen en rivaliteit. Een (beperkt tot het westelijk) deel van het Europa van Karel de Grote was tijdens de Koude Oorlog zinvol en een noodzakelijkheid. Maar vandaag is het een onding, omdat het ontstane verenigd Europa niet alleen is gebaseerd op een gemeenschappelijke beschaving, maar ook een bepaalde manier van leven en die een levensstandaard omvat zoals een politieke ordening, met bindende democratische procedures die niet meer worden belast door etnische en territoriale conflicten. Dit Europa blijft in de huidige vorm van organisatie en uitbreiding ver achter op haar werkelijke mogelijkheden. Verschillende politiek stabiele landen van Midden-Europa met een hoger niveau van ontwikkeling en al deel van de West-Romeinse en christelijke tradities, namelijk de Tsjechische Republiek, Polen, Hongarije en misschien Slovenië komen voor het lidmaatschap van Europa en zijn trans-Atlantische partnerschap voor veiligheid aan bod, en zijn zeker daarin geïnteresseerd.

124 Het Grote Schaakbord

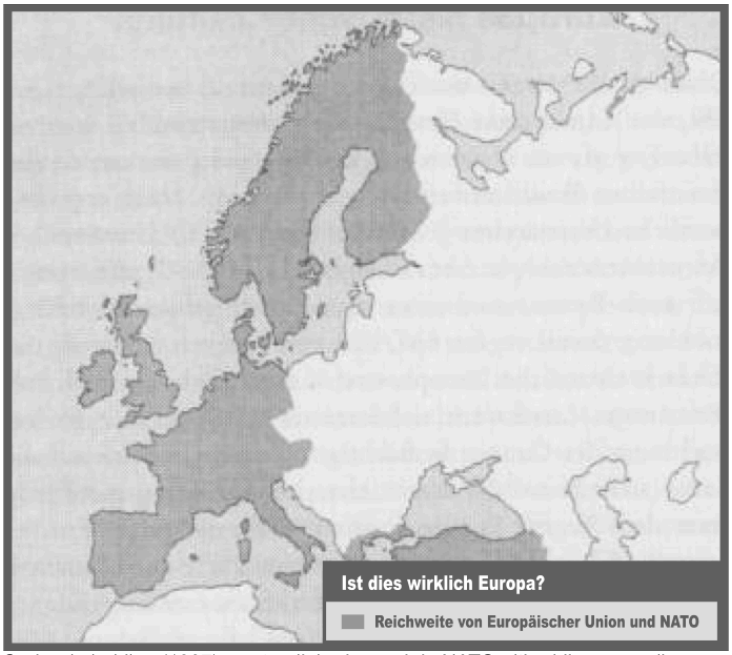

Onder de huidige (1997) omstandigheden, zal de NATO-uitbreiding naar alle waarschijnlijkheid, Polen, Tsjechië en Hongarije behelzen. Na deze eerste, maar belangrijke stap moet elke verdere uitbreiding van de alliantie samenvallen met uitbreiding van de EU of volgen. In ieder geval maken zowel het aantal kwalificatie-hindernissen als de vervulling aan de voorwaarden van het lidmaatschap voorwaarden de speciale procedure wezenlijk ingewikkelder (zie pagina 125). Daarom, kunnen de eerste opnames van de Midden-Europese landen in de Europese Unie niet vóór 2002 worden verwacht.

125 Het democratische bruggenhoofd

EU Lidmaatschapsaanvraag

Een Europees land reikt bij de Raad v.d. EU een aanvraag voor lidmaatschap uit.

De Raad vraagt de Commissie een goedkeuring over de aanvraag voor te leggen.

De Raad neemt de lidmaatschapsaanvraag eenstemmig aan.

Lidstaten en aanvrager ondertekenen officieel het toetredingsverdrag

Lidstaten ratificeren het toetredingsverdrag

Na ratificering treedt het verdrag in werking

Niettemin zullen zowel de NATO als de EU, nadat de eerste drie nieuwe EU- en NATO-leden zijn toegetreden, zich bezighouden met de vraag hoe en wanneer het lidmaatschap van de Baltische republieken, Slovenië, Roemenië, Bulgarije en Slowakije, en uiteindelijk misschien kan worden uitgebreid met de Oekraïne. Het is opmerkelijk dat het vooruitzicht van een eventueel lidmaatschap reeds nu een constructieve invloed kan hebben op de interne omstandigheden en het gedrag van de solliciterende lidstaten. De wetenschap dat noch de EU noch de NATO zich met de conflicten tussen hun lidstaten wil belasten, ongeacht of het gaat om de rechten van minderheden of territoriale claims (Turkije vs. Griekenland is al meer dan genoeg) heeft het toch Slowakije, Hongarije en Roemenië, de nodige stimulans gegeven om een overeenkomst in overeenstemming met de Europese regelgeving op te stellen.

126 Het Grote Schaakbord

Vergelijkbaar verhoudt het zich met het basisbeginsel dat alleen democratieën in aanmerking kunnen komen voor een lidmaatschap. De wens niet te worden buitengesloten, moedigt de nieuwe democratieën aan om door te gaan op de door hun ingeslagen weg, en heeft dus daarmee een belangrijke functie. Het onomstotelijke principe zal in ieder geval zijn dat de politieke eenheid en de Europese veiligheid ondeelbaar zijn. Een werkelijk verenigd Europa zonder een gemeenschappelijke veiligheidspact met de VS is in de praktijk moeilijk voor te stellen. Dat betekent dat de landen die toetredingsonderhandelingen met de Europese Unie willen beginnen, en daartoe uitgenodigd worden in de toekomst automatisch onder de bescherming van de NATO moeten worden geplaatst. Als gevolg hiervan, wordt het proces van de EU- & NATO-uitbreiding waarschijnlijk in weloverwogen stappen voortgezet. Onder de aanname dat Amerika en West-Europa zullen vasthouden aan zijn deze aanpak, kan een theoretisch maar voorzichtig realistisch tijdschema voor deze stadia er zo uitzien:

1. Op z'n laatst zullen in 1999 de eerste nieuwe leden uit Centraal-Europa worden toegelaten tot de NATO, hoewel de toetreding tot de EU waarschijnlijk niet vóór 2002 of 2003 te realiseren is.
2. In de tussentijd zal de EU toetredingsonderhandelingen met de Baltische republieken openen, en de NATO zal verder gaan met de kwestie van het lidmaatschap van deze staten, alsook Roemenië, waarvan het lidmaatschap moet worden ingevuld rond 2005. Ergens in dit stadium zullen de andere Balkanlanden waarschijnlijk aan de noodzakelijke voorwaarden voor de kandidaat-landen gaan

voldoen.

127 Het democratische bruggenhoofd
3. De toetreding van de Baltische staten kan misschien ook Zweden en Finland er toe bewegen een lidmaatschap van de NATO in overweging te nemen.
4. Ergens tussen 2005 en 2010, moet Oekraïne klaar zijn voor serieuze onderhandelingen met zowel de EU als de NATO, in het bijzonder wanneer het land in de tussentijd belangrijke vooruitgang in zijn binnenlands-politieke hervormingen heeft gemaakt en zich duidelijker als een Centraal-Europees land getoond heeft.

In de tussentijd zal waarschijnlijk de Duits - Frans - Poolse samenwerking met name op het gebied van defensie, zich aanzienlijk verdiept hebben. Deze samenwerking zou de westelijke kern van verdere Europese veiligheidsvoorzieningen worden die uiteindelijk Rusland en Oekraïne er bij zullen betrekken. Gezien het bijzondere geopolitieke belang dat Duitsland en Polen bij de onafhankelijkheid van Oekraïne hebben, is het ook doorgaans denkbaar dat Oekraïne geleidelijk bij de bijzondere relatie tussen Frankrijk, Duitsland en Polen wordt betrokken. Tegen het jaar 2010 zou de door 230 miljoen mensen omvattende Duits-Frans-Pools-Oekraïense samenwerking zich tot een partnerschap hebben ontwikkelt, die de geostrategische diepte van Europa versterkt. (zie fig. Kaart pagina 128). Het komt er op aan of het hierboven geschetste beeld zich rustig kan ontwikkelen of het komt in een kielzog van spanningen met Rusland terecht. De Russen moeten voortdurend worden verzekerd dat de deur naar Europa voor hun open staat, evenals de latere deelname van hun land aan een uitgebreid Transatlantisch Veiligheidssysteem en misschien in de verre toekomst aan een nieuwe Trans-Euro-Aziatische veiligheidsstructuur. Om deze betuigingen geloofwaardigheid te geven, zal de samenwerking en uitwisseling tussen Rusland en Europa op alle gebieden bewust aangemoedigd moeten worden.

128 Het Grote Schaakbord

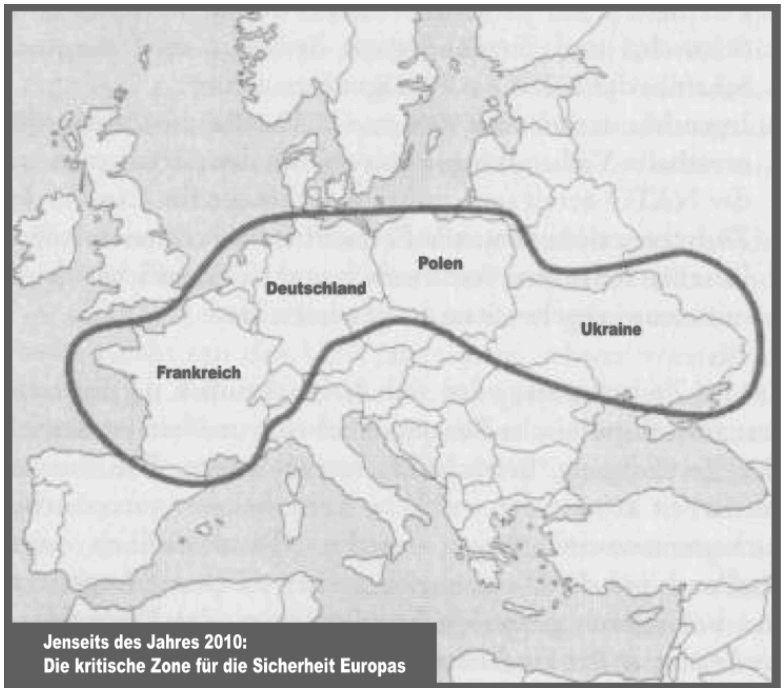

(De Relatie tussen Rusland en Europa en de rol van de Oekraïne in deze context komen in het volgende hoofdstuk in meer detail aan de orde.) Als de eenwording van Europa en de uitbreiding naar het oosten lukt en Rusland ondertussen in de richting een democratische consolidering en een modernisering van de samenleving teweeg brengt, kan het op enig moment voor een echte relatie met Europa in aanmerking komen. Dit zou weer een geleidelijke samenvoeging van het trans-Atlantische veiligheidssysteem met een transcontinentale Euro-Aziatische mogelijk maken. Praktisch gezien is de vraag van een formeel lidmaatschap van Rusland in de nabije toekomst niet relevant - en dan is het onder andere om deze reden niet onverstandig om de deuren te sluiten.

129 Het democratische bruggenhoofd
Tot slot: Nadat Europa bij het Jalta-verleden behoorde, gaat het nu over naar een Versailles Europa. Het einde van de deling van Europa zal geen eventuele terugval in een Europa van twistzieke landen opleveren, het moet veel meer het uitgangspunt voor het ontwerp van een groter en steeds meer geïntegreerd Europa worden, die op basis van een vergrote NATO en door middel van constructieve veiligheids- partnerschap met Rusland, veiliger zal zijn dan voorheen. Het centrale geostrategische Amerikaanse doel in Europa laat zich dus vrij gemakkelijk samenvatten: Door het geloofwaardige transatlantisch partnerschap moet het bruggenhoofd van de Verenigde Staten op het Euro-Aziatische continent zo goed te worden gevestigd dat een groeiend Europa een nuttige springplank kan worden van waaruit een internationale orde van de democratie en samenwerking zich kan verspreiden naar Eurazië.